

**ՄԵՂՄԱՍՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԿԻՐԱՌՄԱՆ
ԳՈՐԾԱՌՈՒՅԹՆԵՐՆ ՈՒ ՆՊԱՏԱԿԸ**

Ի սկզբանե բանն էր և բանն էր առ Աստված...

Հնուց ի վեր մարդիկ գերբնական ուժ են վերագրել խոսքին, դիտարկելով այն որպես հասկացության կամ երևույթի անքակտելի մաս: Առարկայի անունն իմանալը դիտարկվել է որպես իշխանություն վերջինիս հանդեպ: Նույնիսկ մեր օրերում շրջանառվում է այն կարծիքը, որ միտքը, ինչպես նաև դրա դրսևորումը՝ բանավոր և գրավոր խոսքը, նյութական է և հարկավոր է խուսափել բացասական երևույթներն անվանելուց: Ժամանակակից հասարակությունը հիմնականում զերծ է անցյալի նախապաշարումներից, սակայն մարդիկ դեռևս խուսափում են ուղղակիորեն անվանել այնպիսի երևույթներ, որոնք մեզ ցավ են պատճառում, վախեցնում են, ինչպես օրինակ մահը, որոշ անբուժելի հիվանդություններ: Ելնելով գեղագիտական կամ բարոյական նորմերից մենք չենք խոսում ֆիզիոլոգիական երևույթների մասին, խուսափում՝ ուղղակիորեն շոշափել այնպիսի թեմաներ, որոնք առընչվում են սեռական հարաբերություններին, բնածին և ձեռքբերովի արատներին, ինչպես նաև չենք անվանում մարդու մարմնի որոշ մասեր:

Հաղորդակցության ժամանակ թերևս ամենակարևոր բանն է լսել և հասկանալ այն ինչ ուղղակիորեն չի ասվում: Իրականությունը անուղղակի կերպով արտացոլվում է մեղմասությունների՝ «լեզվական թզենու տերևների» միջոցով /Rawson, 1988/ («Linguistic fig leaves» եզրույթը փոխաբերական հղում է բիբլիական Ծննդոց գրքին, որում նկարագրվում է, թե ինչպես են Ադամն ու Եվան թաքցնում իրենց մերկությունը՝ Չարի ու բարու ծառի պտուղը ճաշակելուց հետո: Փոխաբերական թզենու տերևը ակնարկում է մի երևույթի մասին, որը տեսանելի է, բայց անվնաս, թե խոսողի, թե խոսակցի համար): Մեղմասության, որպես լեզվական մեծ հետաքրքրություն ներկայացնող երևույթի, դերը հաստատվում է վերջինիս հանդեպ հետաքրքրության դրսևորումով՝ սկսած անտիկ ժամանակաշրջանից: Օ.Մ. Ֆրեյդենբերգի խմբագրությամբ հրատարակված լեզվաբանու-

թյան և ոճի շուրջ անտիկ տեսությունների մասին աշխատության մեջ նշվում է «մեղմասություն» եզրույթի կիրառության մասին Գեմոկրիտեսի, Պլատոնի, Արիստոտելի կողմից /Фрейденберг, 1936/: Կարելի է վաստահաբար ասել, որ մարդիկ գիտեին այս լեզվական արտահայտչամիջոցի մասին և կիրառում էին այն հնում և շարունակում են այն կիրառել նաև մեր օրերում:

Մեղմասությունները պարզապես լեզվական ֆենոմեն չեն, այլ մարդու կողմից իրականությունը որոշակիորեն համակարգելու հակվածություն: Առավել հարմար և ընդունելի բառ կիրառելով, մարդը նվազեցնում է իրականության հետ եղած կոնֆլիկտի սրությունը, որը առաջանում է որոշակի բառերի արտասանման արգելքի պատճառով:

Լեզվաբանական գրականության մեջ կան «մեղմասություն» հասկացության բազմաթիվ սահմանումներ: Նրանց մեջ արտացոլվում են տվյալ երևույթի տարբեր գործառույթները: Ամփոփելով գրականության մեջ եղած սահմանումները, ինչպես նաև մեր դիտարկումները կարելի է ասել, որ մեղմասություններն ունեն երեք հիմնական գործառույթ.

1. Խոսողի համար կոպիտ կամ տհաճ երևույթի մեղմացում: Խոսողի կողմից կատարվում է տվյալ երևույթի գնահատում, դրա ուղղակի անվանումը դիտարկվում է, որպես կոպիտ, անպարկեշտ, խիստ /Ախմանովա, 1969; Շմելյով, 1979; Ռոզենտալ, 1976; Կոչիսին, 1996; Գալպերին, 1981 և այլք/:
2. Խոսակցի համար կոպիտ կամ տհաճ երևույթի մեղմացում: Մեղմացման հիմնական գործառույթից բացի նշվում է նաև սոցիալական դրդապատճառների կարևորությունը /Պարտրիջ, 1964; Կացել, 1989; Ալլան և Բերիջ, 1991; Տյուրինա, 1998 և այլք/:
3. Ճշմարտության քողարկում: Արժանահիշատակ է այն փաստը, որ խոսողի կողմից կատարվում է բառերի և արտահայտությունների այնպիսի ընտրություն, որ դրանք ոչ միայն պարզապես մեղմացնում են այս կամ այն անընդունելի երեվույթները, այլև քողակում, շղարշում են երևույթի բուն էությունը /Լուրենս, 1973; Նիման և Միլվեր, 1990/:

Այսպիսով, մեղմասությունները ցանկացած անթույլատրելի կամ անցանկալի բառերի կամ արտահայտությունների ավելի քաղաքավարի փոխարինողներն են, որոնց նպատակն է խուսափել խոսողի,

խոսակցի մոտ բացասական զգացմունքներ առաջացնող ուղղակի անվանումներից, ինչպես նաև քողարկել իրականության որոշակի փաստեր:

Խոսքի մեղմումը անդադար գործընթաց է, որի ընթացքում «հինացած» ձևերը փոխարինվում են նորերով, այսպիսով խոսողի կողմից տեղի է ունենում արտահայտչամիջոցների արժևորում և վերարժևորում, որի վերջնական նպատակն առողջ հաղորդակցությունն է:

Վերը նշվածից կարելի է եզրահանգել, որ խոսքի մեղմումը հետապնդում է երկու հիմնական նպատակ՝ ներանձնական հարաբերություններում կոնֆլիկտից խուսափելը և իրականության շղարշելը: Եթե առաջին դեպքում գործում են քաղաքավարության և դեմքը չկորցնելու դրույթները, խոսողն առաջնորդվում է տվյալ մշակույթում գործող քաղաքավարության կանոնների պահպանման սկզբունքով, որոնք թելադրված են մարդու ներքին բարեկրթությամբ, ապա երկրորդի դեպքում՝ հասարակության լայն զանգվածներից իրականության որոշ փաստեր քողարկելու համար, կիրառվում է այնպիսի բառապաշար, որը առավել նպաստավոր կերպով կներկայացնի իրավիճակը՝ ամենևին էլ այն չփոխելով:

Բերենք մի շարք օրինակներ, որոնց վերլուծությունը ավելի ակնհայտ կդարձնի մեր առաջ քաշած դրույթները

1. Big-boned = heavy, overweight (զեր): Բառն իր բուն բառարանային իմաստով նշանակում է խոշոր, հաղթանդամ, սակայն փոխաբերական իմաստով, որպես մեղմասություն կիրառելիս, այն ձեռք է բերում *զեր* իմաստը: Կարծես մարդուն խոշոր անվանելիս փորձում ենք անտեսել ավելորդ կիլոգրամների առկայությունը, կամ էլ այդ ամենը վերագրել խոշոր կառուցվածքի առանձնահատկություններին:

... in his beefy adolescence his mother had tactfully described him as '**big-boned**', though 'burly' was how he now liked to see himself. /Boyd, 1981/

2. Unmotivated = lazy (ծույլ): Հավանաբար ավելի «քաղաքավարի» է ծուլությունը բացատրել արտաքին դրդապատճառների բացակայությամբ, այսպիսով կարելի է խոսել իրողության մասին՝ խուսափելով կոնֆլիկտներից և չվիրավորելով դիմացինի արժանապատվությունը:

Some young people are able, but **unmotivated** and dishonest.

/Scientific American, Apr 18, 2013/

3. Economical with the truth = liar (ստախոս) Եվս մեկ փայլուն օրինակ խուսափելու ներանձնային կոնֆլիկտներից:

Lawyer: What is the difference between a misleading impression and a lie? Armstrong:

A lie is a straight untruth. Lawyer: What is a misleading impression - a sort of bent untruth?

Armstrong: As one person said, it is perhaps being "economical with the truth". <http://www.phrases.org.uk/meanings/127700.html>

4. Absorption = a military conquest ուղղիղ իմաստով *կլանում, ներծծում*:

Ա. Քլարքը 1939 թվականին Ռուսաստանի կողմից արևելյան Լեհաստանի գրավվման մասին գրում է. "These measures, together with the 'absorption' of the Baltic states in the north, advanced the western frontiers of the Soviet Union by hundreds of miles." 'Seizure' բառի փոխարեն 'absorption' բառը կիրառելով հեղինակը խուսափում է ուղղակիորեն մատնանշել այն բոլոր հետևանքները, որոնք ընկած են եղել այս ռազմական գործողությունների հիմքում, «կլանել» չի նշանակում սպանել, ավիրել, թալանել, ոչնչացնել մշակութային արժեքները, որոնք ցանկացած նվաճման անքակտելի մասն են կազմում:

5. intelligence = spies and spying (լրտեսներ, լրտեսություն): Կարևորելով հատուկ գործակալների մտավոր կարողությունները, ընդունակությունները 'intelligence' բառն այժմ կիրառում ենք լրտեսների մասին խոսելիս:

"America's intelligence agencies should devote their resources to the most serious security threats, principally international terrorism and adverse political trends." <http://www.cato.org/pubs/pas/pa-265.html>

6. asset = foreign spies (լրտեսներ, լրտեսություն): Ուղիղ իմաստով 'asset' բառը նշանակում է ցանկացած արժեքավոր կամ օգտակար բան, սակայն լրտեսների բառապաշարում, այն ձեռք է բերել մի ուրույն, լրացուցիչ իմաստ, ինչպես օրինակ "... the CIA had played a direct role in placing underwater mines in three Nicaraguan harbors. This... had all been done by 'unilaterally controlled Latino assets' the UCLA's." /Woodward, 1987/: Բիարկե, օտար երկրում լրտեսների առկայությունը շատ արժեքավոր կարող է լինել գաղտնի տեղեկատվության ստացման տեսանկյունից:

7. freedom fighter = armed political rebel (զինված ապստամբներ): Արտահայտությունը բաղկացած է ‘freedom’ *ազատություն* և ‘fighter’ *պայքարող* բառերից, այսինքն կարելի է եզրակացնել, որ սրանք մարդիկ են, որոնց նպատակը ազատության համար մարտնչելն է, սակայն այս ազատությանը հասնելու նպատակով նրանք պատրաստ են գնալ ամենածայրահեղ միջոցների, ընդհուպ մինչև տարատեսակ տեռորիստական գործողությունների դիմելը:

“We are not murderers... we are freedom fighters against international imperialism” /Sharpe, 1979/.

Ինչպես նշում է մեղմասությունների բառարանի հեղինակ Հ. Ռոուսոնը “Euphemisms are embedded so deeply in our language that few of us, even those who pride themselves on being plainspoken, ever get through a day without using them.” /Rawson, 1983/

Անժխտելի է այն փաստը, որ յուրաքանչյուր լեզու արտացոլում է նրանով խոսող մարդկանց մշակույթը՝ նրանում իրենց տեղն են գտնում հասարակության մեջ տեղի ունեցող ցանկացած փոփոխություններ: Մշակույթը կարգավորում է մարդկանց վարքը՝ զայելով հասարակության համար վտանգավոր կամ վնասակար հակվածության դրսևորումները, սահմանում է նորմեր՝ բարոյական, օրենսդրական, գեղագիտական: Այս նորմերը իրենց տեղն են գտնում լեզվում: Մեղմասությունների տակ թաքնված իմաստը հասկանալու համար պետք է կատարյալ կերպով տիրապետել լեզվին, ժամանակին համահունչ քայլել, տեղեկացված լինել վերջին իրադարձությունների մասին, ինչպես նաև ցանոթ լինել տվյալ ժողովրդի պատմությանը, սովորույթներին: Թերևս համարձակ կերպով կարելի է նշել, որ տարբեր լեզուներում առկա մեղմասությունների կիրառության ոլորտները, բացառությամբ թերևս մահ, հիվանդություն և սեռական հարաբերություններ արտահայտող ամենահին մեղմասությունների տարբերվում են: Այս իսկ պատճառով մեղմասությունների ուսումնասիրությամբ զբավողները պետք է վերլուծեն ոչ միայն մեղմասությունները, այլև, ինչպես նշում է Կրիսիներ, այն սոցիալ-մշակութային և լեզվական ֆոնը, որի հիմքի վրա առաջանում է մեղմասությունների կիրառման կարիքը /Крысин, 1994/:

Ժամանակի ընթացքում որոշ երևույթներ և դրանց անվանումները դուրս են գալիս կիրառությունից, բայց մեղմասություն ֆեյնոմենը հարատև է լեզվի մեջ: Սա ոչ միայն լեզվի և խոսքի արտահայտիչ

միջոց է, այլև իրականությունը համակարգելու միջոց, որը հնարավորություն է տալիս տարբերակել երևացողն ու աներևույթը, բացահայտել երևույթի էությունը: Կարճ, հստակ ուղիղ անվանումները ավելի ճշգրիտ պատկերացում են տալիս իրականության մասին, սակայն մարդիկ նախընտրում են գեղեցկացնել իրենց խոսքը մեղմասություններով վերացականի, փոխաբերության, ժարգոնի և թերասության մի խառնուրդ, որը հիանալի կերպով պաշտպանում է դաժան իրականությունից: Առանց մեղմասությունների հասարակությունը միգուցե ավելի ազնիվ լիներ, սակայն միևնույն ժամանակ ավելի կոպիտ: Երբեմն դիմացիմի զգացմունքները չվիրավորելու համար կիրառվող սուտը գերադասելի է ճշմարտությունից: Եկեք փորձենք պահպանել այն նուրբ երևակայական սահմանը, որը բաժանում է քաղաքավարի խոսքը սափց:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Фрейденберга О.М. (ред.) Античная теория языкознания и стиля. СПб, 1996.
2. Арнольд И.В. Лексикология современного английского языка. М., 1996.
3. Артюшкина Л.В. Семантический аспект эвфемистической лексики в современном английском языке. Дисс. канд. филол. наук. М., 2002.
4. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. М., 1969.
5. Бердова Н.М. Эвфемизмы в свете теории вторичной номинации: Дисс. канд. филол. наук. М., 1998.
6. Босчаева Н.Ц. Контекстуальная эвфемия в современном английском языке. Л., 1989.
7. Будагов Р.А. Введение в науку о языке. М., 2003.
8. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования. М.: Наука, 1981.
9. Кацев А. М. Языковое табу и эвфемия. Л.: ЛГПИ, 1989.
10. Крысин Л.П. Эвфемизмы в современной русской речи. <http://www.lingvotech.com/krysin-94>
11. Ларин Б.А. Об эвфемизмах // Учёные записки ЛГУ, серия филологических наук, 1961, № 301.
12. Маковский М.М. Феномен табу в традициях и языке индоевропейцев. М., 2006.
13. Реформатский А.А. Введение в языковедение. М., 2005.

14. Розенталь Д.Э. Практическая стилистика русского языка. М.: Высшая школа, 1977.
15. Сеничкина Е.П. Эвфемизмы русского языка. М., 2006.
16. Тюрина Е. Е. Семантический статус эвфемизмов и их место в системе номинативных средств языка (на материале современного английского языка). Автореф. дис. канд. филол. наук. Нижний Новгород, 1998.
17. Allan K. Linguistic meaning. London, New York: Routledge & Kegan Paul, 1986.
18. Allan K., Burrige K. Euphemism and Dysphemism: Language Used as Shield and Weapon. Oxford: OUP, 1991.
19. Burrige K. Political correctness: euphemism with attitude. Vol. 12, No. 3. English Today, 1996.
20. Holder R.W. Dictionary of Euphemisms. Oxford, 1995.
21. Lawrence J. Unmentionables and other euphemisms. London: Gentry Books, 1973.
22. Partridge E. Slang today and yesterday. London, Boston, Henley: Routledge & Kegan Paul, 1979.
23. Rawson H. A Dictionary of Euphemisms and other Doubletalk. New York: Crown publishers Inc, 1988.
24. Spears R. Slang and Euphemisms. New York: Jonathan David Publishers, Inc, 1981.

Э. ВОСКАНЯН – Основные функции и цели эвфемизации речи.–

Эвфемизмы и эвфемизация речи уходят своими корнями в природу человека как существа, чувствующего свою слабость перед силами природы. В лингвистической литературе существует довольно много определений понятия «эвфемизм». В них отражены различные функции данного явления. В статье рассматриваются 3 основные функции, а также цели эвфемизации речи.

E. VOSKANYAN – Basic Functions and Aims of Euphemizing the Speech. – Euphemisms are embedded deeply in human beings, who realize their weakness before the forces of Nature. There are numerous definitions of the concept “euphemism” in linguistics, which elucidate different functions of the given phenomenon. The paper considers three basic functions, as well as aims of euphemizing the speech.